

10. Epätavallista reittiä yliopistoon – ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon hakenneiden taustat ja sisäänpääsy koulutukseen

Johdanto

Pääasiallinen reitti yliopistojen tutkintokoulutukseen kulkee Suomessa lukion kautta, ja historiallisesti linkki ylioppilastutkinnon ja yliopistoon hakeutumisen välillä on ollut vahva. Tässä luvussa otamme tarkasteluun sen pienen yliopisto-opiskelijoiksi pyrkivien ja pääsevien joukon, joka ei ole käynyt lukiota eikä suorittanut ylioppilastutkintoa. Analyysillämme haluamme tehdä tämän vähemmistöryhmän edustajat näkyvämmiksi ja luoda tilaa myös heidän erityisiä koulutuspolkujaan koskevalle keskustelulle. Tämä keskustelu on ajankohtainen erityisesti siksi, että käynnissä oleva opiskelijavalintojen uudistus on muokkaamassa sitä, millaisiksi ei-ylioppilaiden mahdollisuudet yliopistokoulutukseen hakeutumiseen jatkossa muotoutuvat (ks. OKM 2016: 37)

Yliopisto-opintoja edeltävä epätavallinen koulutuspolku kietoutuu ei-ylioppilaiden tapauksessa moniin yhteiskunnallisiin erontekoihin, kuten ikään, sosiaaliluokkaan ja sukupuoleen. Toisen asteen koulutusinstituutioilla on vaikutuksensa siihen, millaisia koulutusvalintoja niiden opiskelijat myöhemmin tekevät ja millaisten polkujen kautta he mahdollisesti päätyvät yliopistoon (ks. Reay, David & Ball 2001). Lisäksi muu kouluttautuminen, ammatillinen kokemus sekä lapsuudenperheen erilaiset resurssit vaikuttavat siihen, millaisena mahdollisuutena yliopisto-opiskelu toisen asteen opintojen jälkeen näyttäytyy ja millaisena korkeakouluopiskelu koetaan. Tässä luvussa käyttämämme empiirinen aineisto on rekisteriaineisto, jolla luomme katsauksen siihen, millaiset taustat ja elämäntilanteet ei-ylioppilastaustaisilla hakijoilla on ja miten heidän sisäänpääsynsä yliopistojen tutkintokoulutukseen toteutuu.

Yhdenvertaiset mahdollisuudet suomalaisen korkeakoulupolitiikan valtavirtana

Epätyypillisistä, ei-akateemisista taustoista tulevien opiskelijoiden rekrytointi ei Suomessa muodosta omaa erillistä korkeakoulupolitiikan osa-aluekseen toisin kuin useissa muissa maissa (ks. 'widening-access policy'; esim. Burke 2005; Orr & Hovdhaugen 2014; Osborne 2003). Suomessa ei ole ollut tarjolla erityisiä korkeakouluopintoihin valmistavia ohjelmia, kohdennettuja hakuohjelmia tai erityistä tukea ja ohjausta ei-akateemisista taustoista tuleville opiskelijoille. Pohjoismaisessa mallissa tasa-arvopolitiikka rakentuu pikemminkin ajatukselle siitä, että avoimuus erilaisille opiskelijoille on universaali järjestelmään liittyvä piirre, eikä erityisiä toimenpiteitä tarvitse kohdistaa ei-akateemisista perheistä tuleville tai muuten epätyypillisen taustan omaaville opiskelijoille (Thomsen 2015). Tällaisen tasa-arvopolitiikan kulmakivenä on se, että taloudelliset esteet opiskelulle on pyritty poistamaan. Korkeakoulutus on pääosin valtion rahoittamaa ja opiskelu on ilmaista. Päätoimiset opiskelijat ovat myös oikeutettuja opintotukeen ja valtion takamaan opintolainaan sekä asumistukeen.

Korkeakoulusektorin kasvua ja kehittämistä ovat ohjanneet sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion ihanteet. Korkeakoulutusta on pidetty koko yhteiskuntaa hyödyttävänä instituutiona muun muassa siitä syystä, että se kouluttaa ammattilaisia erilaisiin hyvinvointivaltion tehtäviin (Ahola 2014, 2015; Jalava 2012). Opiskelijoiden sisäänottomäärien kasvaessa 1960-luvulta 1980-luvulle ja erityisesti uusia yliopistoja ja korkeakouluja perustettaessa korostuivat sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon pyrkimykset (Välimaa, Hoffman & Huusko 2007). Korkeakoulusektorin laajentamista ja uudelleenorganisoinnista 1990-luvulla niin sanotun dualimallin mukaisesti ohjasivat edelleen osaltaan tasa-arvon ja laaja-alaisen koulutusmahdollisuuksien tarjoamisen ihanteet. Ammatikorkeakoulujen perustaminen lähes tuplasi korkeakoulupaikkojen määrän ja mahdollisti korkea-asteen opinnot myös monelle sellaiselle opiskelijalle, joka muuten olisi jäänyt tai jättäytynyt kokonaan korkeakoulutuksen ulkopuolelle. (Jalava 2013, Nevala & Rinne 2012.)

Erityisesti kansainvälisessä vertailussa suomalaisen korkeakoulujärjestelmän voidaan kehua onnistuneen sosiaalisen taustan mukaisten erojen tasoittamisessa. Ero akateemisesta ja ei-akateemisesta perhetaustasta tulevien opiskelijoiden osallistumisessa on kaventunut 1960-luvulta 2000-luvun alkuun. Aivan viimeisimmät tilastot antavat kuitenkin viiteitä siitä, että ei-akateemisesta taustasta tulevien opiskelijoiden suhteellinen osuus on vähenemään päin. (Ahola & Hedman 2015; Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012).

Eriarvoistuminen on myös siirtynyt yhä enemmän korkeakoulujärjestelmän sisälle. Myös Pohjoismaiden korkeakoulutusjärjestelmiä leimaavat selkeät luokkaerot korkeakoulutusinstituutioiden ja opiskelualan valinnan suhteen (Thomsen 2015). Suomi ei ole poikkeus tässä suhteessa: hyvinvoivan, urbaanin taustan omaavat nuoret hakijat päätyvät korkeakoulutuksessa todennäköisemmin elitistisempiin koulutusohjelmiin kuin muut, mikä johtaa sosioekonomisesti erottelevaan opiskelijarakenteeseen (Nori 2011; Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012). Lisäksi eroa on yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin hakeutuvien opiskelijoiden taustoissa. Ammattikorkeakouluissa on yliopistoihin verrattuna suurempi osuus

ei-akateemisesta taustasta tulevia opiskelijoita (Kivinen & Nurmi 2010). Ammattikorkeakoulusta valmistuvien työmarkkina-asema määrittyy erilaiseksi kuin yliopistoista valmistuvien (Isopahkala-Bouret 2015; Ojala & Isopahkala-Bouret 2015; Ojala 2017), eivätkä ne välttämättä ole houkuttelevia vaihtoehtoja akateemisista taustoista ja ylemmistä sosiaaliluokista tuleville opiskelijoille.

Toisen asteen koulutusvalintojen vaikutus korkeakoulutukseen osallistumiseen

Koulutusjärjestelmän näkökulmasta toisen asteen koulutuksen organisoimisella on suora yhteys siihen, millaisten koulutuspolkujen kautta on mahdollista hakeutua korkeakoulutukseen. Suomessa peruskoulun jälkeinen toisen asteen koulutus on eriytetty ammatillisiin oppilaitoksiin ja yleissivistäviin lukioihin. Erityisesti lukion lähtökohtana on tarjota hyvä pohja jatko-opintoihin. Pitkään 1970-luvulle asti lukio olikin ainoa toisen asteen oppilaitos, jonka suorittaneet olivat kelpoisia korkeakouluopintoihin (Vuorio-Lehti & Jauhiainen 2008). Lukion päätteeksi suoritettavat valtakunnalliset ylioppilaskirjoitukset ovat olleet se testi, jossa menestymällä ovet korkeakouluun ovat avautuneet. Ylioppilaskirjoitusten suorittaminen ja ylioppilaaksi pääsy on suomalaisessa yhteiskunnassa korkeasti arvostettu merkkipaalu (Vuorio-Lehti 2006). Niinpä usein edelleen kyseenalaistamattomasti oletetaan, että kaikki uudet yliopisto-opiskelijat ovat ylioppilaita eli lukion ja ylioppilastutkinnon suorittaneita.

Keskiasteen koulunuudistuksen yhteydessä 1970- ja 1980-luvuilla ammatillista peruskoulutusta haluttiin kehittää myös jatko-opintomahdollisuuksien suhteen ja avata ammatillisen tutkinnon suorittaneille reitti opistoasteelle ja sieltä korkeakouluihin. (SA 474/1978; Rasku 2015.) Opetusministeriö antoi 1970-luvun puolivälistä lähtien korkeakouluille suosituksen varata ylioppilastutkintoa suorittamattomille omia aloituspaikkoja eli luoda heille omat kiintiöt (OPM 1981). Vielä 1980-luvun puolivälissä korkeakoulujen opiskelijavalintoja pohtinut komitea uskoi opistoasteen kaut-

ta kulkevista ammatillisesta reitistä tulevan 1990-luvulla merkittävä väylä korkeakoulutukseen lukioväylän rinnalle (KM 1986). Ammatillisen reitin kautta tulevien opiskelijoiden määrä jäi kuitenkin 1980-luvulla hyvin pieneksi (OPM 1987) eikä lisäystä tapahtunut 1990-luvullakaan (Tilastokeskus 1996).

Ammatillista koulutusta koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 1998 osana koulutuslainsäädännön kokonaisuudistusta. Tämän jälkeen ammatilliset perustutkinnot pidentyivät kolmivuotisiksi ja tutkinnon suorittaneet saivat yleisen jatko-opintokelpoisuuden sekä ammattikorkeakouluun että yliopistoon. Kelpoisuudesta säädettiin tarkemmin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen säädöksissä. (Rasku 2015.) Toisen asteen ja korkea-asteen duaalimalli ohjailee koulutusvalintoja kuitenkin edelleen siten, että ammatillisen tutkinnon jälkeen opintoja jatketaan useammin ammattikorkeakoulussa kuin yliopistossa (OKM 2014, 17).

Historiallisesti toisen asteen koulutuksen järjestelyillä on uusinnettu luokkayhteiskuntaa ja pidetty työväen lapset poissa korkeakoulutuksesta (Jauhiainen 2002; Käyhkö 2015). Rinnakkaiskoulujärjestelmän aikaan lapset joutuivat valitsemaan jo 11-vuotiaina, menivätkö he kansakouluun vai keskikouluun, joista vain jälkimmäinen tarjosi mahdollisuuden jatkokoulutukseen (Ahonen 2003; Jauhiainen 2002). Tänä päivänä suomalaisesta koulutusjärjestelmästä on poistettu kaikki muodolliset esteet kouluasteelta toiselle siirtymiselle ja elinikäiselle oppimiselle (Niemi & Isopahkala-Bouret 2015). Silti toisen asteen valinnat, eli se meneekö lukioon vai ammatilliseen oppilaitokseen, vaikuttavat myöhempiin koulutusvalintoihin.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on tarkasteltu omana tekijänä oppilaiden kokemuksia toisen asteen opiskelusta ja niin sanottua oppilaitosvaikutusta (*school effect*) jatko-opintoihin hakeutumiseen. Koulujen organisatorisella kontekstilla, oppilaitoskulttuurilla ja sillä miten vaativana koulua pidetään, on vaikutusta siihen, millainen käsitys oppilaille muodostuu itsestään mahdollisena tulevana korkeakouluopiskelijana. (McDonough 1997; Ball, Maguire & Macrae 2000; Brooks 2006.)

Diane Reay kollegoineen (Reay 1998; Reay, David & Ball 2001) on vienyt teoretisointia eteenpäin ja yhdistänyt koulujen vaikutuk-

sen tarkasteluun yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja yhteiskuntaluokkien ulottuvuuden. Tarkastellessaan toisen asteen koulutukseen osallistumisen ja korkea-asteen valintojen yhteyksiä he puhuvat ”institutionaalisesta habituksesta”. Bourdieu’n (1998) habituksen käsitettä soveltaen he tarkastelevat erilaisten koulujen institutionaalisia luonteita, joita muun muassa opetussuunnitelman sisällöt, koulun organisatoriset käytänteet ja kulttuuri heijastelevat. Koulut ilmentävät luokkasidonnaisia arvostuksia, odotuksia, tottumuksia ja mieltymyksiä. Ne uusintavat ja kartuttavat oppilaidensa ja opettajiensa habitusta ja kulttuurista pääomaa eri tavoin. Myös korkeakoulutuksen instituutioilla on omat institutionaaliset habituksensa, ja opiskelijan oman habituksen sopivuus tähän ympäristöön rakentaa erilaisia opiskelijaidentiteettejä ja kokemusta ”kuulumisesta” tai ulkopuolisuudesta suhteessa instituutioon (Reay, Grozier & Clayton 2010).

Institutionaalista habitusta tai yleisemminkin toisen asteen koulujen vaikutusta korkeakouluvalintoihin koskevaa tutkimusta on tehty lähinnä angloamerikkalaisessa kontekstissa. Näissä maissa toisen asteen oppilaitokset ovat muodollisesti samankaltaisia, mutta erot hyvinä ja huonoina pidettyjen koulujen kesken voivat olla suuria. Tutkimuksissa on rinnastettu maineeltaan hyvätasoisten koulujen ja huonosti pärjäävien koulujen habituksia ja analysoitu, kuinka ne heijastuvat koulujen oppilaiden myöhempää opiskelua koskeviin suunnitelmiin ja valintoihin. (ks. esim. Smyth & Banks 2012; Ingram 2009; Reay, David & Ball 2001.)

Suomalaisessa järjestelmässä toisen asteen oppilaitoksia ei virallisesti aseteta paremmuusjärjestykseen, vaikka kouluilla toki on omat maineensa. Meillä pääasiallinen jakolinja toisen asteen koulutuksessa kulkee yleissivistävän lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Kiinnostavaksi tarkastelun meidän kansallisessa kontekstissamme tekeekin erityisesti juuri duaalimalli ja se, millä tavalla myöhempiin koulutusvalintoihin vaikuttaa peruskoulun päättövaiheessa tehtävä valinta ammatillisen ja yleissivistävän koulutuspolun välillä. On selvää, että lukion ja ylioppilaskirjoitukset suorittaneiden todennäköisyys hakeutua korkea-asteen koulutukseen on suurempi. Mutta miten vaikuttaa toisen asteen ammatilli-

nen koulutus? Miten ammatilliset oppilaitokset vaikuttavat oppilaidensa jatko-opiskeluhallukkuuteen ja siihen, missä he päättävät jatkaa opintojaan?

Elinikäisen oppimisen mahdollisuudet

Ammatillisen toisen asteen tutkinnon suorittaneet eivät välttämättä jatka opintoja suoraan korkeakoulutukseen tai ainakaan yliopistoon, vaan ei-ylioppilaan reitti yliopistoon voi olla hyvin monipolvinen. Pohjoismaisen mallin keskeisenä periaatteena on, että järjestelmä ei sisällä umpiperiä, vaan jokin polku seuraavalle koulutusaskelmalle tai toiselle alalle on aina olemassa. Hakeutuminen korkeakoulutukseen myös myöhemmässä vaiheessa ja vaikkapa jo pitkänkin työuran jälkeen on siis mahdollista (Moore 2003).

Ammatillisen toisen asteen oppilaitoksen tai lukion opintojen jälkeen on mahdollista tehdä uusia valintoja ja jatkaa opintoja toisella asteella siirtymällä yleissivistävästä ammatilliselle puolelle tai toisinpäin. Lukion käyneet voivat suorittaa toisen asteen ammatillisen tutkinnon joko suoraan tai myöhemmin aikuisopintoina. Ammatillisen tutkinnon suorittaneet voivat käydä lukion ja kirjoittaa ylioppilaiksi joustavasti ilta- tai aikuislukiossa. Myös korkea-asteella siirtymät sektorilta toiselle ovat mahdollisia. Yliopistotutkinnon suorittaneet voivat siirtyä ammattikorkeakouluun, ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet voivat hakeutua yliopistojen koulutusohjelmiin. Alempi korkeakoulututkinto mahdollistaa useilla aloilla myös hakemisen yliopistossa omassa valintakiintiössään.

Yhden mahdollisuuden korkeakouluopiskeluun tarjoaa myös avoin korkeakouluopetus. Avoimessa voi opiskella korkeakoulujen tutkintovaatimusten mukaisia opintoja joustavasti iltaisin, viikonloppuisin tai etäopetuksena. Opiskelu on täysin avointa kaikille ilman minkäänlaisia sisäänpääsyvaatimuksia, mutta opinnoista peritään osallistumismaksu (maksimissaan 15 euroa/opintopiste). Alun perin avoimen yliopiston ajatuksena oli tarjota kouluttautumismahdollisuus myös ei-ylioppilaille, mutta käytännössä tänä päi-

vänä suurin osa opiskelijoista on ylioppilaita ja jopa korkeakoulututkinnon suorittaneita. Monelle avoin korkeakouluopiskelu on luonteeltaan ammatillista lisäkoulutusta, aiemman tutkinnon täydentämistä tai sivistävä harrastus, mutta osa opiskelijoista opiskelee myös tutkintotavoitteisesti. (Haltia, Leskinen & Rahiala 2014.) Jotta avoimen yliopiston opiskelija voi suorittaa tutkinnon, hänen on kuitenkin hakeuduttava tutkinto-opiskelijaksi. Suurin osa avoimessa opintojaan suorittaneista hakee opiskelijastatusta normaalissa pääsykoemenettelyssä, mutta pienelle osalle opiskeluoikeus mahdollistuu niin sanotun avoimen väylän kautta. Väylä on toimiva sisääntulokanava vain osassa aloja, ja kokonaisuudessaan vain noin pari prosenttia yliopistojen koko sisäänotosta kanavoituu sen kautta. (Haltia 2015.)

Korkeakoulupolitiikassa on viime aikoina keskitytty ohjaamaan aikuisia ennemminkin täydennyskoulutuksiin ja avoimeen korkeakouluopetukseen eikä niinkään tutkinto-opiskelijoiksi. Varsinkin toisen samantasoisin tutkinnon suorittamista on haluttu suitsia, ja aikuisia on myös pyritty ohjaamaan opiskelijavalinnoissa selkeämmin omille reiteilleen. (Haltia 2012.) Elinikäisen oppimisen mahdollisuuksiin vaikuttavat tulevaisuudessa todennäköisesti voimakkaammin myös parhaillaan käynnissä olevat muutokset yliopistojen opiskelijavalintakäytännöissä. Ensikertalaiskiintiöt ovat yhtäältä turvaamassa mahdollisuuksia heille, joilla ei vielä ole korkeakoulututkintoa. Toisaalta, linjaukset siitä, että opiskelijavalinnoissa aiempaa enemmän tukeuduttaisiin ylioppilastutkintoon ja vähennettäisiin erilaisten valintakokeiden merkitystä (ks. OKM 2016: 37), näyttäytyvät ei-ylioppilaiden näkökulmasta mahdollisuuksia kaventavana toimintapolitiikkana.

Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus

Tässä tutkimuksessa kiinnostuksemme kohdistuu epätavallista koulutuspolkua pitkin yliopistoon hakeutuviin opiskelijoihin. Eri-tyisesti tarkastelemme niitä opiskelijoita, jotka eivät mahdu vastavalmistuneen ylioppilaan normiin, vaan ovat hakeutumassa yli-

opistoon ilman ylioppilastutkintoa. He ovat hankkineet hakukelpoisuutensa ammatillisen koulutuksen puolelta tai esimerkiksi avoimen yliopiston opintojen kautta. Tarkastelemme ei-ylioppilaiden profiileja sekä heidän elämäntilanteidensa että sosiaalisen taustansa näkökulmista. Rajaamme katseemme tässä yliopistoihin hakeutuviin ja jätämme ammattikorkeakoulusektorin tarkastelumme ulkopuolelle.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Kuinka yliopisto-opintoihin hakevien ylioppilastaustaisten ja ei-ylioppilaiden elämäntilanteet ja sosiaaliset taustat eroavat toisistaan?
2. Kuinka hakijat ja hyväksytyksi tulleet eroavat toisistaan sekä ylioppilastaustaisten että ei-ylioppilaiden ryhmissä?
3. Minkälaisia alaryhmiä voidaan identifioida ilman ylioppilaskirjotuksia yliopistoon hakeneiden ja hyväksytyjen joukosta?

Tutkimusaineistona käytämme rekisteriaineistoa (N = 114 337), joka kattaa 50 % satunnaisotoksen suomalaisiin yliopistoihin vuonna 2014 hakeneista henkilöistä. Aineistossa tapauksina ovat hakemiset, eli yksi ihminen voi esiintyä aineistossa useampaan kertaan.

Aineistossa ovat mukana Suomen kansalaisten (n = 105 865) lisäksi myös ulkomaan kansalaiset (n = 8472), mutta koska ulkomaalaisilla on hyvin runsaasti puuttuvia tietoja, jätämme heidät tarkastelun ulkopuolelle. Aineisto sisältää tietoja hakijoiden taustoista ja elämäntilanteista. Hyödynsimme seuraavia aineiston muuttujia: tavoitetutkinto, hyväksytyksi tuleminen, valintareitti, sukupuoli, syntymäaika, kieli, siviilisääty, lasten lukumäärä, kuntaryhmä, ylioppilastutkinto, korkein aikaisempi tutkinto, sosioekonominen asema, pääasiallinen toiminta, tulot, ammatti, äidin koulutustaso, äidin sosioekonominen asema, äidin tulot, isän koulutustaso, isän sosioekonominen asema ja isän tulot. Tarkastelemme aineistoa ristiintaulukoinneilla, minkä lisäksi esitämme klusterianalyysillä muodostetun ei-ylioppilastaustaisten hakijoiden jaon kolmeen eri ryhmään.

Ei-ylioppilastaustaiset pienenä vähemmistönä yliopistoon hakeutuvissa

Aineistossamme on ei-ylioppilaita hakeneista 5,5 prosenttia ja hyväksytyistä 3,0 prosenttia. Opiskelupaikan saanti on siis selvästi vaikeampaa ei-ylioppilaille kuin ylioppilaille. Taulukossa 1 on kuvattu, miten ylioppilaat ja ei-ylioppilaat ovat menestyneet opiskelijavalinnoissa. Kun kaikista hakijoista 14,5 prosenttia saa opiskelupaikan, on ylioppilaista osuus 14,9 prosenttia ja ei-ylioppilaista 8,0 prosenttia.

Taulukko 1. Ylioppilaiden ja ei-ylioppilaiden hyväksytyksi tuleminen valinnoissa

	Ylioppilaat	Ei-ylioppilaat	Tieto puuttuu	Hakeneet yhteensä
Hyväksytty	14 719 (14,9 %)	467 (8,0 %)	143 (10,2 %)	15 329 (14,5 %)
Hylätty	83 777 (84,9 %)	5355 (91,8 %)	1261 (89,6 %)	90 393 (85,4 %)
Tieto puuttuu	127 (0,1 %)	13 (0,2 %)	3 (0,2 %)	143 (0,1 %)
Hakeneet yhteensä	98 623 (100 %)	5835 (100 %)	1407 (100 %)	105 865 (100 %)

Ylioppilaat ja ei-ylioppilaat käyttävät hakeutumisessaan erilaisia hakeutumisreittejä. Kuten taulukosta 2 nähdään, ylioppilaista noin 94 prosenttia hakee päävalinnassa, kun taas ei-ylioppilaista päävalinnassa hakee 78 prosenttia. Useimmiten ei-ylioppilaat saavat opiskelupaikan erillisiin maisterikoulutuksiin tai muun erillisen valintaväylän kautta. Erillisvalinnoissa hyväksytyjen osuus on tyypillisesti suurempi, mutta ryhmänä ei-ylioppilaat menestyvät valinnoissa kuitenkin ylioppilaita heikommin.

Taulukko 3 kokoa joitakin taustatietoja hakeneista ja hyväksytyistä. Naisten osuus hakeneista sekä ylioppilaiden että ei-ylioppilaiden joukossa on reilusti yli puolet. Ei-ylioppilaiden ryhmässä kuitenkin opiskelupaikan saanti näyttää olevan selvästi helpompaa miehille, sillä heidän osuutensa hyväksytyksi tulleista on 53 prosenttia.

Hakijoiden ikä eroaa selvästi, ja ei-ylioppilaat ovat ylioppilaita vanhempia. Tämä heijastuu elämäntilanteeseen, ja ei-ylioppilaiden

Taulukko 2. Ylioppilaiden ja ei-ylioppilaiden osuudet eri valinnoissa

	Ylioppilaat			Ei-ylioppilaat		
	Hyväksytty (n=14719)	Hylätty (n=83777)	Yhteensä (n=98623)	Hyväksytty (n=467)	Hylätty (n=5355)	Yhteensä (n=5822)
Päävalinta	84,1 %	95,8 %	93,9 %	42,2 %	86,6 %	78,0 %
Erillis- valinta	15,9 %	4,2 %	6,1 %	57,8 %	13,4 %	22,0 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

joukossa perheellistyneiden osuus onkin selvästi suurempi. Perheelliset näyttävät menestyvän valinnoissa muita paremmin.

Myös pääasiallinen toiminta eroaa ryhmissä. Molemmissa ryhmissä opiskelupaikan saavat muita todennäköisemmin he, jotka ovat statukseltaan opiskelijoita. Etenkin työttömät ovat hyväksytyjen joukossa aliedustettuina. Ei-ylioppilaan sosioekonominen ryhmä on useimmiten alempi tai ylempi toimihenkilö, kun taas ylioppilaan sosioekonominen tausta on useimmiten opiskelija.

Ylioppilastutkinnon puuttumisesta huolimatta ei-ylioppilaat ovat ryhmänä korkeammin koulutettuja kuin ylioppilaat. Ei-ylioppilaat ovat suorittaneet paitsi toisen asteen ammatillisia tutkintoja, varsin usein myös korkea-asteen tutkintoja. He, joilla on enemmän koulutusta, tyypillisesti saavat opiskelupaikan muita helpommin. Tämä pätee sekä ylioppilaisiin että ei-ylioppilaisiin, mutta on selkeä trendi erityisesti ei-ylioppilaiden joukossa. Yliopistoon hyväksytyksi tulleista ei-ylioppilaista miltei puolella on alempi korkeakoulututkinto ja joka kymmenennellä jopa ylempi korkeakoulututkinto.

Kun kahden ryhmän kotitaustaa verrataan, tulevat ei-ylioppilaat selvästi alemmasta sosioekonomisesta taustasta. Heidän vanhempensa koulutus on alempi ja heidän vanhempansa myös ansaitsevat vähemmän. Osittain tämä selittyy sillä, että ei-ylioppilaiden vanhemmat ovat iäkkäämpiä, jolloin eläkeläisten osuus heidän joukossaan on suurempi. Ei-ylioppilaiden vanhempien sosioekonominen asema on useimmiten eläkeläinen, kun taas ylioppilaiden vanhemmat ovat useimmin alempia tai ylempiä toimihenkilöitä.

Taulukko 3. Hakijoiden taustatietoja

		Ylioppilaat (n=98 623)			Ei-ylioppilaat (n=1407)		
		Hyväk- syttyt (n= 14719)	Hylättyt (n= 83777)	Yhteensä (n= 98623)	Hyväk- syttyt (n=467)	Hylättyt (n= 5355)	Yhteensä (n= 5822)
Sukupuoli (%)	Nainen	57,6	58,8	58,6	47,1	56,7	55,9
	Mies	42,4	41,2	41,4	52,9	43,3	44,1
Ikä (keski- arvo)		23,4	22,9	23,0	33,6	28,5	29,0
Onko lapsia (%)	Ei lapsia	91,8	93,5	93,2	60,4	73,5	72,4
	On lapsia	8,2	6,5	6,8	39,6	26,5	27,6
Pääasialli- nen toi- minta (%)	Työssä	42,1	51,9	50,5	60,0	62,3	62,2
	Työttö- mänä	2,0	9,1	8,1	2,6	18,2	16,9
	Opiske- lija	49,8	27,5	30,8	37,0	14,8	16,5
	Eläkeläi- nen	0,1	0,3	0,2	0,0	0,5	0,5
	Varus- mies/ siviilipal- velus	5,5	4,2	4,4	0,0	0,4	0,4
	Muu	0,5	7,0	6,0	0,4	3,8	3,5
Aiempi koulutus (%)	Toinen aste	77,1	85,3	84,0	34,9	69,8	66,9
	Alin kor- kea-aste	0,8	0,7	0,7	5,8	5,0	5,1
	Alempi kk-aste	14,8	9,8	10,6	48,4	21,8	24,0
	Ylempi kk-aste	6,9	4,0	4,4	10,7	3,1	3,7
	Tutkija- koulutus	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Äidin koulutus (%)	Tuntematon				32,1	22,1	22,9
	Toinen aste	27,2	31,7	31,1	40,9	45,1	44,7
	Alin korkeaste	28,0	29,8	29,5	15,0	19,0	18,7
	Alempi kk-aste	12,5	13,0	12,9	5,4	7,6	7,4
	Ylempi kk-aste	29,1	23,2	24,1	5,8	5,6	5,6
	Tutkijakoulutus	3,3	2,2	2,2	0,9	0,7	0,7
Isän koulutus (%)	Tuntematon				43,7	38,6	39,0
	Toinen aste	32,5	38,7	37,7	31,9	37,3	36,8
	Alin korkeaste	19,1	20,7	20,5	12,8	12,8	12,8
	Alempi kk-aste	14,7	14,1	14,2	5,6	5,8	5,8
	Ylempi kk-aste	28,3	22,7	23,5	5,6	4,7	4,8
	Tutkijakoulutus	5,5	3,8	4,1	0,4	0,8	0,8

Yleisesti ottaen ei-ylioppilaat näyttävät olevan vanhempia, useammin työelämässä, ja hankkineen enemmän ammatillista koulutusta kuin ei-ylioppilaat. Ei-ylioppilaat tulevat alemmasta sosio-ekonomisesta perhetaustasta, mutta päinvastoin kuin ylioppilailla, sisäänpääsy ei näytä olevan yhteydessä vanhempien koulutustason, ammattiasemaan tai tuloihin. Näyttää siltä, että ne ei-ylioppilaat, jotka ovat iältään vanhempia ja kouluttautuneet pidemmälle, onnistuvat yliopistojen opiskelijavalinnoissa melko hyvin. (Ks. myös Rinne, Haltia, Nori & Jauhiainen 2008; Piesanen 2005).

Kolme ei-ylioppilastaustaisten hakijoiden ryhmää

Olisi liian yksinkertaista olettaa, että kaikki ei-ylioppilastaustaiset hakijat sopisivat samaan muottiin, vaan joukkoon mahtuu erilaisista taustoista tulevia ihmisiä. Hahmottaaksemme ei-ylioppilastaustaisten hakijoiden moninaisuutta teimme aineistolla ryhmitteilyanalyysin. Otimme analyysissä huomioon henkilön iän, koulutustason ja tulot sekä kummankin vanhemman koulutustason ja tulot. Parhaimmaksi ja ryhmiä toisistaan erottelevimmaksi osoitautui ratkaisu, jossa hakijat jaettiin kolmeen ryhmään: 1) nuorten, matalammasta sosioekonomisesta taustasta tulevien joukkoon ($n = 1676$), 2) nuorten, selvästi korkeammasta sosioekonomisesta taustasta tulevien joukkoon ($n = 767$) sekä 3) iältään vanhempien, aikuisten hakijoiden joukkoon ($n = 629$). Analyysiä jatkettiin klusterianalyysin jälkeen vertailemalla eri ryhmiä ristiintaulukoinneilla.

Nuoret, matalammasta taustasta tulevat

Suurin ei-ylioppilastaustaisten joukko tässä aineistossa muodostuu hakijoista, jotka ovat iältään nuoria ja tulevat vanhempien koulutusta ja tuloja koskevien tietojen mukaan matalasta sosioekonomisesta taustasta. Tähän ryhmään lukeutuvat ovat keskimäärin hieman yli 24-vuotiaita, ja perheellistyneiden osuus on noin kymmenesosa. Tämä on naisvaltaisin ei-ylioppilaiden ryhmä. Selvästi yli puolet (55 %) tähän ryhmään lukeutuvista hakijoista on naisia, mutta tästä huolimatta 60 prosenttia hyväksytyiksi tulleista on miehiä.

Vanhempien koulutustaustassa erottuu suuri keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus. Äideistä 72 prosentilla ja isistä 77 prosentilla on keskiasteen tutkinto. Äideistä hieman yli puolet on alemmassa toimihenkilöasemassa ja isistä suurin ryhmä on työntekijät, joita on 30 prosenttia. Vanhempien tulot ovat matalat, vaikka työssäkäyvien osuus on suuri. Äitien keskimääräiset tulot ovat 28 000 euroa vuodessa ja isien 35 000 euroa.

Nuorten omat aiemmat tutkinnot ovat myös lähes kaikilla (99 %:lla) keskiasteen ammatillisia tutkintoja. Noin 55 prosenttia

on työllisiä, ja useimmiten he ovat palvelu- ja myyntityössä, joko alempia toimihenkilöitä tai työntekijöitä. Työttömiä on viidesosa, mikä on ei-ylioppilaiden ryhmistä suurin osuus. Opiskelijoita on myös viidesosa. Tulot ovat matalat, ja keskimäärin tässä ryhmässä ansaitaan noin 1300 euroa kuukaudessa.

Tähän ryhmään lukeutuvat hakevat opiskelupaikkaa lähes aina päävalinnan kautta. Hyväksytyksi on tullut vain 4,9 prosenttia, mikä on kaikista ryhmistä pienin osuus. Mahdollista opiskelupaikan saanti näyttäisi olevan humanistisella alalla, kauppatieteissä ja luonnontieteissä. Myös kasvatustieteet on suosittu hakukohde, mutta hakijoille kuitenkin erittäin vaikeapääsyinen.

Nuoret, korkeammasta taustasta tulevat

Edellisestä ryhmästä erottui selvästi toinen nuorten ei-ylioppilastaustaisten hakijoiden ryhmä, jossa hakijat ovat korkeammasta sosioekonomisesta perhetaustasta. Lähtään ja perheellistymisen asteeltaan tämä joukko ei juuri eroa ensimmäisestä nuorten ryhmästä. Sukupuolijakauma on kuitenkin päinvastainen, eli miesten osuus on tässä ryhmässä 54 prosenttia. Tämä on ainut ryhmä, jossa sukupuoli ei näytä olevan yhteydessä hyväksytyksi tulemisen todennäköisyyteen miehiä suosivalla tavalla.

Vanhempien koulutus, asema ja tulot ovat selvästi tässä ryhmässä muita ryhmiä korkeammat. Isistä vain kuudesosalla ja äideistä harvemmalla kuin joka kymmenennellä on keskiasteen tutkinto, ja reilulla puolella vanhemmat olivat suorittaneet ylemmän tai alemman korkeakoulututkinnon tai saaneet jopa tutkijakoulutuksen. Vanhemmat ovatkin tyypillisesti ylemmässä toimihenkilöasemassa, ja ammatiltaan tähän ryhmään lukeutuvien vanhemmissa on johtajia, erityisasiantuntijoita ja asiantuntijoita selvästi enemmän kuin muissa ryhmissä. Tulot ovat tämän hakijaryhmän vanhemmillä korkeat: äitien vuotuiset keskiansiot ovat 48 000 euroa ja isien 63 000 euroa.

Hakijoiden omat tulot ja asemat ovat kuitenkin matalat ja muistuttavat toista nuorten ei-ylioppilastaustaisten hakijoiden ryhmää.

Työllisiä on tässä ryhmässä hieman enemmän ja työttömiä vähemmän, mutta keskimääräiset tulot ovat samaa luokkaa. Jonkin verran tähän ryhmään lukeutuvat olivat suorittaneet alempia korkeakoulututkintoja (12 %), ja tämä näkyi myös siinä, että kuusi prosenttia haki muussa kuin päävalinnassa. 6,6 prosenttia tähän ryhmään lukeutuvista tuli hyväksytyksi. Tämän hakijaryhmän suosituimmat alat ovat taiteet sekä tekniikan ala.

Aikuiset työssäkäyvät

Aikuisten ryhmässä hakijat olivat keskimäärin hiukan alle 33-vuotiaita. Suurin osa oli naimattomia ja lapsettomia, mutta perheelistyneiden osuus oli kuitenkin selvästi suurempi kuin kahdessa edellä mainitussa ryhmässä. He ovat hiukan muita ryhmiä harvemmin kaupunkimaisesta kunnasta, mutta ero ei nouse kovin merkitseväksi. Naisten osuus hakeneista oli 52 prosenttia, mutta hyväksytyissä miesten osuus oli 68 prosenttia.

Tässä ryhmässä lähes jokaisella oli taustallaan jokin korkeakoulutasoinen koulutus. Peräti 86 prosenttia aikuisten ryhmään lukeutuvista oli suorittanut alemman korkeakouluasteen tutkinnon. Enemmän kuin kolme neljästä on työllisiä, ja tyypillisimmin he työskentelevät asiantuntijatehtävissä ja ovat joko ylemmässä tai alemmassa toimihenkilöasemassa. Keskimääräiset vuosiansiot ovat hieman alle 32 000 euroa, joten kuukausittaiset tulot ovat reilut 2 600 euroa.

Vanhempien sosioekonomista asemaa tarkasteltaessa erottui suuri eläkeläisten osuus, mikä heijastelee ryhmän muita korkeampaa ikää. Heistä, joiden vanhemmat olivat vielä työssä, oli äideistä eniten alempia toimihenkilöitä ja isistä työntekijöitä. Vanhempien koulutuksena oli useimmiten keskiasteen tutkinto.

Aikuisten ryhmän ei-ylioppilaat hakivat opiskelupaikkaa muita ei-ylioppilaita selvästi useammin erillisvalintojen kautta. Päävalinnassa paikkaa haki 62 prosenttia ja erillisvalinnassa, kuten erilaisissa maisterivalinnoissa, 38 prosenttia tähän ryhmään lukeutuvista. Erillisvalintojen hyväksymisprosentit ovat päävalinto-

ja korkeammat, ja kokonaisuutena tähän ryhmään kuuluvista 14,3 prosenttia on tullut hyväksytyksi. Erityisesti diplomi-insinöörikoulutus erottuu muita suositumpana koulutuksena. Myös terveystieteet, kasvatustieteet, kauppätieteet ja yhteiskuntatieteet ovat aloja, jotka houkuttelevat aikuisia työssäkäyviä ei-ylioppilaita.

Lopuksi

Vain kolme prosenttia yliopistoon hyväksytyksi tulleista on ei-ylioppilaita, joten ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon tulevat ovat marginaaliryhmä. Heidät voidaan nähdä poikkeuksellisina yksilöinä, jotka löytävät polkunsä yliopistoon huolimatta siitä, etteivät he ole kulkeneet toisen asteen akateemisä polkua eli käyneet lukiota ja suorittaneet sen päättävää ylioppilastutkintoa.

Jokainen edellä esittämistämme kolmesta ei-ylioppilaiden ryhmästä kantaa itsessään erilaisia kulttuurisia pääomia. Heille kaikille on yhteistä se, että heillä ei ole kokemusta akateemisestä toisen asteen koulutusväylästä eli heiltä puuttuu lukion ”oppilaitosvaikutus” (school effect). Sen sijaan heillä on kokemusta ammatillisesta toisen asteen koulutuksesta ja heidän voidaan ajatella aikanaan so-siaalistuneen tämän sektorin vallitseviin kulttuureihin. Ikä, sosiaalinen tausta, ammatillinen tausta ja sukupuoli kuitenkin kietoutuvat toisiinsa monimutkaisella tavalla, mikä näkyy ei-ylioppilastautisten hakijoiden jaottelussamme kolmeen eri ryhmään.

Aikuisella iällä yliopistoon tulevilla uusilla opiskelijoilla on usein kokemusta korkeakoulutuksesta, koska monella heistä on tutkinto ammattikorkeakoulusta tai yliopistojen kandidaattikoulutuksesta. Tämä koulutus varustaakin hakijat sellaisilla pääomilla, mitä nuoremmilla, suoraan ammatillisen koulutuksen jälkeen hakeutuvilla ei ole. He ovat jo tottuneita korkeakoulutusinstituution kulttuuriin, käytäntöihin ja tapoihin. Aiemmat tutkinnot myös mahdollistavat aikuisille sisäänpääsyn sellaisia reittejä pitkin, jotka on suunniteltu varta vasten näitä ryhmiä ajatellen. Tämän seurauksena nämä hakijat menestyvät opiskelijavalinnoissa usein nuoria paremmin. Ammatillinen reitti korkeakoulutuksessa aina yliopis-

toon saakka näyttää siis olevan mahdollinen erityisesti silloin, kun hakijalla on jo kokemusta korkeakoulutuksesta ja kyky strategisesti hyödyntää aikuiselle opiskelijalle luotua reittiä.

Suoraan ammatillisen koulutuksen jälkeen yliopistoon hakevat nuoret kohtaavat sisäänpääsyssä todellisia vaikeuksia, vaikka yksittäisiä poikkeusyksilöitä joukkoon toki mahtuu. Kaksi nuorten ryhmää eroavat toisistaan lähinnä sosiaalisilta taustoiltaan, joten heidän kulttuuriset lähtökohtansa suhteessa korkeakoulutukseen voidaan nähdä hyvin erilaisina. Korkeammasta taustasta tulevien nuorten vanhemmilla on yliopistotutkintoja, ylemmän keskiluokan ammatteja ja korkeat tulot. Näillä hakijoilla on kotitautansa ansiosta kulttuurista pääomaa ja habitus, joka oletettavasti näyttäytyy ”sopivampana” akateemisiin opintoihin (ks. Thomsen, Munk, Eiberg-Madsen & Hansen 2013). Se, että tällä ryhmällä ei ole ylioppilastutkintoa, näyttää kuitenkin olevan merkittävä konkreettinen este opiskelijaksi pääsulle, sillä hyväksytyksi tulleiden osuudet jäävät pieniksi.

Heikommasta taustasta tulevat nuoret joutuvat epäedulliseen asemaan kaksinkertaisesti, sillä heiltä puuttuu akateeminen toisen asteen koulutus ja sen lisäksi vielä akateemisille opinnoille suotuisa perhetausta. Näillä hakijoilla on vanhemmat, joilla on ammattikoulutusta sekä alemman statuksen ammatit eikä heillä näin ollen ole samanlaista tukea odotettavissa kotoaan kuin niillä nuorilla hakijoilla, jotka tulevat kulttuurisilta ja taloudellisilta resursseiltaan rikkaammista kodeista. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että työväenluokkaisille nuorille korkeakoulutusvalinta on riskialttiimpi ja epävarmempi kuin ylemmän yhteiskuntaluokan nuorille (Archer & Hutchings 2000; Reay, David & Ball 2005). Tälle ryhmälle opiskelupaikan saanti on kaikkien vaikeinta. Lisäksi voidaan olettaa, että päästessään opiskelemaan, tämän ryhmän yksilöille yliopistomaailmaan asettuminen näyttäytyy haasteellisena prosessina ja he saattavat kokea instituutiokulttuurin itselleen vieraaksi (Käyhkö 2015; Read, Archer & Leathwood 2003).

Saadaksemme yksityiskohtaisemman kuvan epätavallista reittiä yliopistoon tulleiden opiskelijoiden taustoista ja opiskelukokemuksista hyödynnämme tutkimuksemme seuraavissa vaiheis-

sa Eurostudent VI -opiskelijakyselyn aineistoa vuodelta 2016 sekä opiskelijoiden haastatteluja. Päätaavoitteemme onkin jatkossa tutkia erilaisten opiskelijoiden kokemuksia. Olemme kiinnostuneita opiskelijoiden habituksen muotoutumisesta ja sen kytkeytymisestä korkeakouluinstituutioiden institutionaalisiin habituksiin. Kuten tilastanalyysimme osoittaa, emme voi pitää itsestään selvänä, että kaikilla samaa reittiä – esimerkiksi ammatillista reittiä – pitkin tulevilla olisi samanlaisia kokemuksia ja perhetaustoja. On tärkeää havaita, että kulttuurisen ja muidenkin pääomien muodot eriytyvät. Kokemus akateemisen toisen asteen koulutuksen puuttumisesta vaikuttaa kuitenkin voimakkaasti siihen, mitä korkeakoulutusmahdollisuuksia itsellä nähdään olevan. Ikä, sukupuoli ja luokka ovat kietoutuneet yhteen hakijoiden habitusten muotoutumisen ja uudelleenmuotoutumisen prosesseissa. Tästä syystä katsomme tärkeäksi edetä jatkotutkimuksessa tilastollisten tarkastelujen tasolta arkipäiväisten opiskelukokemusten tasolle.

Lähteet

- Ahola, S. 2014. Finland. Teoksessa S. Ahola, T. Hedmo, J-P Thomsen & A. Vabø (toim.) Organisational features of higher education: Denmark, Finland, Norway & Sweden. Oslo: Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU), 33–57.
- Ahola, S. 2015. Koulutusekspansio ja tasa-arvopolitiikan uusi nousu Suomessa. Teoksessa H. Aittola & J. Ursin (toim.) Eriarvoistuva korkeakoulutus? Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XII kansallisesta symposiumista 19.–20.8.2014. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 29–50.
- Ahola, S. & Hedman, J. 2015. Finland. Teoksessa M. Börjesson, S. Ahola, H. Helland & J.-P. Thomsen. Enrolment patterns in Nordic higher education, ca 1940 to 2010. Oslo: Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU), 33–62.
- Ahonen, S. 2003. Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Tampere: Vastapaino.
- Archer, L & Hutchins, M. 2000. 'Bettering yourself?' Discourses of risk, cost and benefit in ethnically diverse, young working-class non-participants' constructions of higher education. *British Journal of Sociology of Education* 21 (4), 555–574.
- Bourdieu, P. 1998. Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Suom. M. Siimes. Juva: WSOY.
- Ball, S., Maguire, M. & Macrae, S. 2000. Choice, pathways and transitions post 16: new youth, new economies in the global city. London: Farmer.
- Brooks, R. 2006. Young graduates and lifelong learning: The impact of insti-

- tutional stratification. *Sociology*, 40 (6), 1019–1037.
- Burke, P.J. 2005. Access and widening participation. *British Journal of Sociology of Education*, 26:4, 555–562, DOI: 10.1080/01425690500251981.
- Haltia, N. 2012. Vähäistä hyväksilukua ja ketjutettuja tutkintoja: Aikuinen yliopisto-opiskelija 2000-luvun koulu-tuspoliittisessa diskurssissa. *Kasvatus* 43 (5), 376–487.
- Haltia, N. 2015. Avoimen yliopiston väylä siltana avoimen ja tutkintokoulutuksen välillä. *Kasvatus & Aika* 3/2015. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=705. (Luettu 1.12.2016.)
- Haltia, N., Leskinen, L. & Rahiala, E. 2014. Avoimen yliopiston opiskelijamuotokuva 2010-luvulla: Opiskelijoiden taustojen, motiivien ja koettujen hyötyjen tarkastelua. *Aikuiskasvatus* 34 (4), 224–258.
- Ingram, N. 2009. Working-class boys, educational success and the misrecognition of working-class culture. *British Journal of Sociology of Education* 30 (4), 421–434.
- Isopahkala-Bouret, U. 2015. ‘It’s considered a second class thing’. The differences in status between traditional and newly established higher education credentials. *Studies in Higher Education*, 40 (7), 1291–1306.
- Jalava, M. 2012. The university in the making of the welfare state. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Jalava, M. 2013. The Finnish model of higher education access. Does egalitarianism square with excellence? Teoksessa H.-D. Meyer, E.P. St John, M.Chankseliani & L. Uribe (toim.) *Fairness in access to higher education in a global perspective: Reconciling excellence, efficiency and justice*. Sense Publishers, 79–94.
- Jauhiainen, A. 2002. Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C. Turku: Turun yliopisto.
- Kivinen, O. & Nurmi, J. 2010. Different but equal? Assessing European dual HE systems. *Higher Education*, 60 (4), 369–393.
- KM 1986. Korkeakoulujen opiskelijavalintatoimikunnan mietintö 1986:8.
- Kivinen, O., Hedman, J. & Kaipainen, P. 2007. From elite university to mass higher education. Educational expansion, equality of opportunity and return to university education. *Acta Sociologica* 50 (3), 231–247.
- Kivinen, O., Hedman, J. and Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77 (5), 579–586.
- Käyhkö, M. 2015. Working-class girls in a foreign land. Social class and settling into university in a cross-current between two cultures. *Gender and Education* 27 (4), 445–460.
- McDonough, P. 1997. *Choosing colleges: How social class and schools structure opportunity*. New York: State University of New York Press.
- Moore, E. 2003. Pitkä opintie. Aikuisiällä suoritettu yliopistotutkinto ja koulutuksellisen elämäntien muutos. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 2.
- Nevala, A. & Rinne, R. 2012. Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi*. Kasva-

- tus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 203–338.
- Niemi, H. & Isopahkala-Bouret, U. 2015. Persistent work for equity and life-long learning in the Finnish educational system. *The New Educator* 11(2), 130–145. DOI: 10.1080/1547688X.2015.1026784.
- Nori, H. 2011. Keille yliopiston portit avautuvat – tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turku: University of Turku.
- Ojala, K. 2017. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot työmarkkinoilla ja korkeakoulujärjestelmässä. Turun yliopiston julkaisuja C 437.
- Ojala, K. & Isopahkala-Bouret, U. 2015. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon ja maisterin tutkinnon suorittaneet työmarkkinoilla – tutkintojen statuserot, työkokemus ja työtehtävien eriytyminen kilpailuasetelman määrittäjinä. Teoksessa Aittola, H & Ursin, J. (toim.) Eriarvoistuva korkeakoulutus? Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- OKM 2014. Opiskelijatutkimus 2014. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 10.
- OKM 2016: 37. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja.
- OPM. 1981. Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma 1981–1986. Helsinki: Opetusministeriö.
- OPM. 1987. Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma vuosille 1987–1992. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Orr, D. & Hovdhaugen, E. 2014. ‘Second chance’ routes into higher education: Sweden, Norway and Germany compared. *International Journal of Lifelong Education* 33 (1), 45–61.
- Osbourne, M. 2003. Policy and practice in widening participation: a six country comparative study of access as flexibility. *International Journal of Lifelong Education* 22 (1), 43–58.
- Piesanen, E. 2005. Yliopisto-opiskelijaksi vaihtoehtoisin poluin. Näkökulmia ammatillisten ja avoimen yliopiston opintojen kautta yliopisto-opiskelijaksi siirtymisestä. Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimusselosteita 20. Jyväskylän yliopisto.
- Rasku, S. 2015. Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmä muutosten edessä. Ammatillisen aikakauskirjan erikoisnumero.
- Read, B., Archer, L. & Leathwood, C. 2003. Challenging cultures? Student conceptions of ‘belonging’ and ‘isolation’ at a post-1992 university. *Studies in Higher Education*, 28 (3): 261–277.
- Reay, D. 1998. ‘Always knowing’ and ‘never being sure’: familial and institutional habituses and higher education choice. *Journal of Education Policy* 13 (4), 519–529.
- Reay, D., Crozier, G. and Clayton, J. 2010. “Fitting in” or “standing out”: working-class students in UK higher education. *British Educational Research Journal* 32 (1), 1–19.
- Reay, D., David, M. & Ball, S. 2001. Making a Difference?: institutional habituses and higher education choice. *Sociological Research Online* 5 (4),

- <http://www.socresonline.org.uk/5/4/reay.html>. (Luettu 1.12.2016.)
- Reay, D., David, M., & Ball, S. 2005. Degrees of choice. Trentham books limited.
- Rinne, R. Haltia, N., Nori, H. & Jauhiainen, A. 2008. Yliopiston porteilla. Aikuiset ja nuoret hakijat ja sisäänpäässeet 2000-luvun alun Suomessa. Finnish Educational Research Association. Research in Educational Sciences 36.
- SA 474/1978. Laki keskiasteen koulutuksen kehittämisestä.
- Smyth, E. & Banks, J. 2012. 'There was never really any question of anything else': young people's agency, institutional habitus and the transition to higher education. British Journal of Sociology of Education 33 (2), 263–281.
- Thomsen, J.P., Munk, M.D., Eiberg-Madsen, M. & Hansen, G.I. 2013. The educational strategies of Danish university students from professional and working class backgrounds. Comparative Education Review 57 (3), 457–480.
- Thomsen, J-P. 2015. Maintaining inequality effectively? Access to higher education programmes in a universalist welfare state in periods of educational expansion 1984–2010. European Sociological Review 31 (6), 683–696.
- Tilastokeskus 1996. Korkeakoulut 1996. SVT, Koulutus 1996:12.
- Vuorio-Lehti, M & Jauhiainen, A. 2008. Laurin Zilliacus and the "War" against the Finnish matriculation examination. Teoksessa Martin Lawn (toim.) An atlantic crossing? The work of the international examination inquiry, its researchers, methods and influence. Symposium Books, 137–156.
- Vuorio-Lehti, M. 2006. Valkolakin viesti. Ylioppilastutkintokeskustelu Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Väitöskirja. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Välimaa, J., Hoffman, D. and Huusko, M. 2007. The Bologna process in Finland. Perspectives from the basic units. Teoksessa Tomusk, V. (toim.). Creating the European area of higher education. Voices from the periphery. Springer.